

А. А. Сатбекова

Новые подходы качественного обучения государственному языку
с применением технологии проективного обучения

В данной статье рассмотрены новые подходы качественного обучения государственному языку с применением технологии проективного обучения

A. Satbekova

New approaches to qualified teaching the state language with the use of technology of projective study

This article deals with the new approaches to qualified teaching the state language with the use of technology of projective study.

Ж. Б. Саткенова,

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, қазақ филологиясы кафедрасының доценті
филология ғылымдарының кандидаты

ҰЛТТЫҚ КОНЦЕПТІЛЕРДІҢ ЛИНГВОКОГНИТИВТІК ҚҰРЫЛЫМЫ

Когнитивтік бірліктер әлемнің тілдік бейнесін суреттейтін ерекшелігіне орай мағыналық және тақырыптық жағынан өз ішінен бірнеше топқа бірігеді. Ұлттық сипатқа ие концептінің бірі – «туған жер» концептісі. Туған жерге қатысты қолданылатын когнитивтік бірліктердің бейнелік сипаты туған жердің ішкі және сыртқы кескін-келбетін, географиялық орны мен табиғат сұлулығын бейнелейді. Олар бірліктер қазақ ұлтының ұлттық бейнесін суреттейтін ерекшеліктеріне орай мағыналық және тақырыптық жағынан өз ішінен бірнеше топқа жіктеледі. Мәселен, **«Туған жер» - Отан; кіндік кесіп, кір жуған мекен; атақоныс; атамекен; бабаларымыздың аманаты; тарих; сағыныштың символы, балалық пен жастық шақтың мекені; алтын бесік; торғын бесік; алтын ұя; алтын қазық; тұғыр; ана; ұстаз; ұлы сезім, толғаныс, шабыт берер, намысыңды қайрайтын қуатты сезім; қасиетті мекен**, т.б. Аталған тақырыптық топтардың бірнешеуіне талдау жасап көрсек. Лексикалық қорда қолданылған «туған жер» концептісінің тақырыптық-мағыналық топтарын анықтауда, міндетті түрде әлем бейнесін айқындайтын концептілік жүйеге сүйенуге тура келеді. Концептілік жүйе – концептілік құрылымдардың реттелген формасы. Белгілі тақырыптағы концептілік құрылымдар санадағы сол тақырып туралы бейнені интерпретациялайды. Мәселен туған жерге қатысты концептілік құралымдар адам санасындағы жоғарыда атап өткен тақырыптақ топтардағы туған жердің болмысын интерпретациялаған. Сондықтан да концептілік жүйені өте күрделі құ-

рылым деп есептейміз. Бұл құрылымға адам санасындағы, адам танымындағы «дүниенің шындық болмысын» танытатын барлық бірліктер мен таңбалар, оқиғалар мен ситуациялар енеді. В.А.Маслова концепт құрылымын былай жүйелейді: «Біріншіден, дүниенің мәдени белгілерін танытатын бастапқы көзі, яғни этимологиясы; екіншіден, сол дүниенің тарихи өміріндегі, мағыналық дамуындағы жаңа мәнге ие болған белгілері; үшіншіден, қазіргі сол дүние туралы ассоциациялар мен бағалауыш мәндер, коннотациялар көрінісі жатады» [1, 40 б.].

«Туған жер» концептісінің семантикалық өрісін анықтауда, ең алдымен, олардың өзегін анықтайтын сөзге, яғни базалық концептілерге назар аударылды. Сол базалық концептілер арқылы, яғни өзек сема (ядро) арқылы бірте-бірте концептілер тізбегін түздік. «Туған жер» концептісінің өзек семасы – «адам». «Туған жер» концептісінің тақырыптық топтарына өзек болған нысан «адам», адамның өмір сүрген, мекен еткен ортасы. Туған жерге қатысты бірнеше тақырыптық топтағы концептілердің мән-мағынасынан адам мен оның айнала қоршаған әлеммен байланысын көруге болады. Адам концептісінің кез келген тақырыпқа өзек сема бола алатындығы турасында қазақ фразеологиясында мағыналас фразеологизмдердің ұлттық-мәдени аспектілерін зерттеген ғалым Г.Смағұлова: «Қазақ фразеологиясында мағыналас қатарлардың топтарын антропоцентрлік және тілдегі адамдық фактор тұрғысынан фразеосемантикалық өзгерістерге жіктеуге болады. Бұл ретте мағыналас қатарларды алды-

мен жалпы фразеологиялық семантикаға негіздей отырып, жалпыдан жалқыға сияқты иерархиялық принциппен жүйеленгенді жөн көрдік. Мұнда жеке сөз бен фразеологиялық тіркесте доминант болуы мүмкін. Қатар ішінде мағыналық дифференциацияның тереңдеуінен жалпы ұғымның түсінігі сатыланып, нақтылана береді” дей келе “адамға” қатысты мағыналыс фразеологизмдердің 13 түрлі фразе-семантикалық өрістерін жіктеп көрсетеді [2, 57-58 бб.].

Туған жер туралы ұғымды тануда концептілік құрылымдардың санада бейнеленуі, әр түрлі формада көрініс табуы үлкен қызмет атқарады. Сондықтан да біз осындай құрылымдық ерекшеліктерге сүйене отырып, туған жерге қатысты адам баласының ой-пікірін, ішкі толғаныстан туындаған сезімдерін, туған жер туралы танып-білген түсініктерін семантикалық, танымдық ерекшеліктеріне қарай бірнеше топтарға топтастырдық.

Отан – белгілі бер мемлекеттік тірегі, ошағы. Қазақстан мемлекеті қазақ елінің және Қазақстан жерін мекендейтін адамдардың да Отаны ретінде саналады. Ал шетелден келген қандастарымыздың туылған жері, туып-өскен мекені өзге мемлекет болуы да мүмкін, бірақ олардың Отаны – Қазақстан. Себебі, ол ата-бабаларының мекен еткен ордасы. Қоғамдағы келеңсіз жағдайлардың салдарынан өзге елдің шекарасынан өтіп кеткен қандастарымыз әрдайым өздерінің Отанын мақтан етері хақ. Сондықтанда Отан үлкен, ауқымды мағынаға ие. Ал енді туған жер ұғымын Отанның бір бөлшегі ретінде қарастыруымыздың себебі, адам түптеп келгенде өзінің туған жері ретінде өзінің туған ауылын атайды. Мәселен қазақ елінің туған жері – **Қазақстан** (жалпы ұғымда). Яғни, Қазақстан мемлекеті қазақ елінің тәуелсіз Отаны. Осыдан бастау алатын туған жер ұғымы бірте-бірте бөлшектене түседі. Мәселен, Қазақстан мемлекеті, өлке, аумақ, облыс, аудан, қала, ауыл, көше, үй (белгілі бір адамның қара шаңырағы). Белгілі бір адам ауқымды мағынада өзінің туған жері Қазақстан мемлекеті ретінде ұғынады. Енді оның туған жерінің нақты орнын сұрауда бұл ұғым жоғарыдағыдай бөлшектене түседі. Біріншіден «Отан» макро концептісінің семантикалық өрісі мен концептілік белгілеріне назар аударайық. Қазақтың біртуар ақыны Мұқағали Мақатаев «Отан» атты өлеңінде:

Мына өлке,

Мына аймақ,

Бұл маңда

Құлшылық етемін тұрғанға,

Құлшылық етемін қырларға!

Тағзым жасаймын қырларға!

Осы бір Отанда тұрғанға! – деп жырлайды. Отанды қадір тұту, қастерлеу кез келген Қазақстан мемлекетін мекендеген әрбір азаматтың борышы. Қазақ халқы «*Отан елдің анасы, «Ел – ердің анасы»* деген. Отанға деген құштарлық әрбір азаматтың жүрегіндегі үлкен, ұлы сезім. Сондықтан да кез келген халық өз Отанын қорғауды борыш, парыз санаған. Қазақ тіліндегі «*Отан оттан да ыстық»*, «*Отанды сүйе отбасынан басталады»*, «*Отан үшін күрес, Елге тиген үлес»*, «*Орағың өткір болса, Қарың талмайды, Отаның берік болса, Жауың алмайды»* сияқты мақал-мәтелдердің мазмұны Отанның адам өміріндегі орнын айқындайды.

Отан концептісінің құрамындағы концептілік өріс мазмұнын былай түзуге болады. Қазақ ұлты үшін **Отан** – «елдің анасы», «өлке, аймақ, бұл маңға құлшылық жасау», «ол оттан да ыстық», «отан деген сүйіспеншілікті отбасынан бастау», «опасыздық жасамау», «отанды сүйе», «отансыз отың жанбайтындығын сезіну», «түтінің дұрыс түтпей адам санатына қосыла алмайтындығыңды сезіну», «Отанды сыртқы факторлардан сақтау», «Отанның беріктігін сақтау» сияқты ұғымдар логикалық модель арқылы фреймдік сипат алған.

Туған жер – белгілі бір тұлғаның дүниеге келген ортасы, географиялық атау мен қазақ баласының туып-өскен мекенінің жиынтық формасы. Яғни **Туған жер** – **кіндік қан тамған жер**. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігінде туған жер жайлы фразеологизмдердің саны өте көп емес. «Кіндік кесіп, кір жуған жер» немесе керісінше «Кір жуып, кіндік кескен жер» деп алынады. Адам дене мүшесіндегі ең қасиеттісі кіндік. Кіндік қастерлі. Кіндік кесу тіркесінің туған жер ұғымымен астаып жатуының өзі сол қасиеттілігінде. Адам баласы жерге шыр етіп дүние есігін ашқаннан кейін оның анасымен байланыстырып тұрған мүшесі кесіледі. Кіндік – о дүние мен бұл дүниені жалғастыратын көпір ретінде орасан қызмет атқарады. Кіндік кесу осындай қасиеттерінің негізінде үлкен символдық мәнге ие болған. Қазақ халқының салт-дәстүрінде кіндікті тек қадірлі, сыйлы әйел ғана қиған. Ал

сәби шетіней берсе, оның кіндігін ер адам киіз үйдің табалдырығында балтамен кескен. Кесілген кіндікті қастерлеп табалдырықтың астына көмген. Мұндағы ер адам – бастамаларды ұйымдастырушы, ал табалдырық – төменгі өмір символы. Қазақ ұғымында табалдырықты баспау, қадір тұту салты бар. Сондықтанда кіндік те адам аяғы тимеймін аса қадірлі жерге сақталынған. *Табалдырықты баспа* деген сияқты тыйым сөздер сондай ұғымнан пайда болған. Кіндіктің қазақ ұғымында терең мәнге ие болғанын ел ішіне тараған тұрақты сөз тіркестерінен байқауға болады. Мысалы: *кіндік кесіп, кір жуған, кіндік тамыр, кіндігінен жарады, кіндігінен байланған, кіндік шеше, кіндігі бір* деген тіркестер осының айғағы. Бұл турасында ақын Әкірам Ғалымов «Туған жер – “шырылдап тар күрсақтан түскен жер” – дейді.

Ақын-жазушылардың тілдік дүниетанымындағы «туған жермен қоштасу» концептісі стереотиптік адами танымдар арқылы жасалған. Қазақ ұлтының концептуалдық танымында туған жермен табысу, туған жермен қоштасу адамның белгілі бір өмір сүру кезеңдерімен бірге сипаттала отырып, қандай да бір бағалаушылық өлшемге ие болады. Өзі өмірден өтіп бара жатса да, болмаса өзге елге кетіп бара жатса да туған жерімен қош айтысқан адам өзінің артында қалып бара жатқан туған жерінің амандығын тілейді. Оған *қош аман, аман бол* тіркестері негіз болады. Ақын тілінде қолданылған *Аман бол, Қосжарсуат туған жерім, Кіндік кесіп, кірмді жуған жерім. Жем беріп арғымаққа жесе жортып, Жылқыны бұрқыратып қуған жерім. Қайырып қаршығаны салған жерім, Қырғауыл мен қоянын алған жерім, Аман бол, қызық қоңырау, шеңгелдерім, Шалбарсызды қылушы ең өрім-өрім* сияқты когнитивтік бірліктер астарынан туған жерімен қоштаса отырып, балалық, жігіттік шағымен, жігіттік шағында құрған қызығымен қоштасқанын көруге болады. Бұл тіркестер тілдік тұлға танымына тән, оның ұлттық болмысы мен ұлттық дүниетанымын бейнелейтін фреймдер болып табылады.

«Туған жер» лексемасын қолданғанда міндетті түрде адамның өзіне меншіктеу қасиетінің басымдығын көруге болады. Ондай сөздерді **өз** есімдігінің тіркесіп келуінен айқын аңғаруға болады. Тілімізде мұндай мақал-мәтелдердің саны біршама. Мәселен: *Ел-елдің бәрі жақсы, Өз елің бәрінен жақсы. Әркімнің*

өз жері – жұмақ. Әркімнің өз жері – Мысыр шаһары. Пәлен жерде алтын бар. Өз жеріңдей қайда бар. Ел елінде, Гүл жерінде, Өз елінде көртышқанда батыр. Өз елінің иті де қадірлі. Кісі елінде сұлтан болағаниша, Өз елінде ұлтан бол. Өз елім - өлең төсегім. Өз елімнің басы болмасам да, Сайының тасы болайын. Өз есімдігімен тіркесіп қоолданысқа түскен ел, жер сөздері синонимдік мағынада жұмсалған. Қазақ танымында өз елінің қадыр-қасиетін бағалауда *жұмақ, Мысыр шаһары* сияқты атаулармен салыстыра қолданған. Жұмақ атауы діни түсінік бойынша о дүниедегі ең қасиетті, киелі орын. Ол қайтпас сапарға аттанған адамдар үшін теңдесі жоқ мекен. Жұмақтың адам жанына рахат сыйлайтын қасиеті адамның өз елінің ерекшелігімен салыстырылған. Кез келген адам өз елінде туып, өмір сүру, сол туған жерінің бір уыс топырағының бұйыруын тілеген, арман еткен. Туған жердің қорғандық қасиеті тек адамдар үшін ғана емес, сонымен қатар сол топырақта жаралған жануарлар, жәндіктер, т.б. үшін де аса қастерлі екендігі тіліміздегі «*Өз елінде көртышқанда батыр*», «*Өз елінің иті де қадірлі*» сияқты мақал-мәтелдерге арқау болған. Туған жер тақырыбына қатысты мақал-мәтелдердің мазмұны туған жердің киелі тұғыр екендігін айғақтайды. «*Жігіт елінде патша*», «*Туған жерге туың тік*», «*туған жердің күні де, түні, күлі ыстық*», «*Туған жердің түйе жейтін жапырағы да дәрі, түйе аунайтын топырағы да дәрі*», «*туған жердің жусаны да шипа, ауасы да шипа*» сияқты фреймдер арқылы туған жердің қымбаттылығы ассоциацияланады. Аталған концептілік құрылымдар адам санасындағы қабылданған ұғымның акпараттық белгілері арқылы жасалған. Елінен, туған жеріне айрылған адамның жетімдік күйде болатындығын «*егілмеген жер жетім, елінен айрылған ел жетім*» сияқты мақал мәтелдердің құрамындағы *жер* және *ел* сөздерінің ерекшеліктері салыстырыла қолданылған. Қазақ танымында елін сақтан адамның жайсыз күйге ұшырайтындығы турасында *елінен безіп, елсізде өлгеннің, екі көзін қарға шұқиды* мақалы айтылған. Мұндай мақал-мәтелдердің тәрбиелік маңызы өте зор. Қазақ танымынан туындаған мұндай танымдық мысалдар туған жердің қасиетін уақытында бағалау керектігіне үндейді. Концептілік құрылымдардың санада бейнеленуі әр түрлі формада көрініс табады. Дегенмен, концептілік құрылымдардың фрейм-

дік құрылымдар арқылы танымнан көрініс табуы ерекше. Ақын Оразақын Асқардың:

Өз елім, құтты қонысым

Өзегім жырға толысың.

Бар ойым адал атқару,

Ер-азаматтың борышын – деген ойларынан әр қазақ баласы үшін өз елі, туған жері үшін адал еңбек ету, ер-азаматтық борышы болып саналатындығын аңғаруға болады. Сондықтан да қазақ танымындағы “туған жер” бейнесі табиғат пен оның объектілерінің қабылдануы ғана емес, танымдық сипат алған бейнелі тіл жүйесі.

Ақиық ақын Мұқағали Мақалаевтың «Қазақ жері» атты өлеңінде:

Туған жер – Ата қоныс, Атамекен. Көшпелі қазақ танымындағы “туған жер” ұғымы кір жуып, кіндік кескен жер ғана емес, ата-бабасының сүйегі жатқан қасиетті мекені, атақоныстық сипат алған мекені. Яғни туған жер ұғымы **атақоныстық, атамекендік** мағынада жұмсалады. **Ата қоныс** (мекен, жұрт). Белгілі халықтың ежелгі мекені. Атамекен. Бұл тұрасында тілімізде *атақоныс – алтын мекен* мақалы да кездеседі.

Туған жер, атамекен концептілерінің концептілік өрісі «кеңістік» концептісіменде тығыз байланыс түзеді. Бізге дейінгі зерттеулерде кеңістікті «дүниенің байланыстылығын, үздіксіздігін, көп құрылымдығын, үшөлшемдігін көпөлшемдігін танытатын» концептілік бірлік деп қарастырады. Адамның айналасындағы оның өзіндік кеңістігін жат космостан бөліп тұратын шегара – адамның туған жері. Қазақтар үшін кеңістік ұғымы әрі горизонталды (оң, сол, шығыс, батыс, оңтүстік, солтүстік, дүниенің төрт бұрышы), әрі вертикалды (жоғары, төмен, аспан, жер, жер асты) формада қабылданатыны оның түрлі мифтерде, ауыз әдбиеті үлгілерінде сақталған тілдік бейнелерден көрінетіндігі айтылған. Зерттеуші Б.Нүрдәулетова: «Кеңістік дегеніміз қазақтар үшін шексіз космос деп таниды. Осы космоста олардың «өз микрокосмосы бар», ол – «атамекен» деп аталатын олардың бүкіл болмысын өзге «ықпал етуші, үйлесімділігін бұзушы» күштерден сақтайтын, ата-бабасынан мұраға қалып келе жатқан өздері үшін ерекше «жұмақ, жайлы жер» деп сипаттайды. Жалпы ұлттық стереотиптік ұғымда атамекен европалық ғалымдарының түсінігіндей «көшпелілердің көшіп-қонып жүретін территориясы, малға жайлы жайылымдық жерлері емес»,

атамекен ата-бабасының кіндік қаны тамған жері, екіншіден, ата-бабасының бейіті жатқан жері, үшіншіден, атамекен болатын жердің тандалуы қасиетті әулиелердің, пайғамбарлардың батасымен Алланың қалауымен жүзеге асырылады, төртіншіден, ата-бабаның қаны төгіліп, жаудан қорғап алып қалған жері. Бесіншіден ол – ағайын-тума ортасы» [3]. - дейді.

Туған жер – бабаларымыздың аманаты. Қазіргі әдебиетімізде өзіндік орны бар, атақты ақындарымыздың бірі Оразалы Асқардың мына бір өлең шумақтарынан сонау бір кездері қоғамның дүрбелеңінен жер ауып, өзге елдің шегарасына өтіп кеткен заманда, туған жерді аңсаған ақын өз елінің топырағын басып, қайтып келген кезде:

Атыңнан, айналайын, атамекен,

Әр тасың алтын тақпен қатар екен,

Әр төбең өзіме оттай басылады,

Басына атам шыққан жота ма екен,

деп туған жерін алтын тақпен қатар қойып бағалап, ата-бабасының ізі қалған жоталарымен ыстық екендігін жырға қосқандығын көруге болады. Ал ақиық ақын Мұқағали Мақатаев өз жырларында туған жері туралы терең толғаныстарға барады.

Туған жерді ата-бабаларының аманаты деп қабылдаған қазақ танымында, қазақ жүрегінде, туған ұлдың өзегінде атамекенге деген құрмет жатады. Туған жер табиғаты әсемдігінің жырлануы ата қоныс мекендер табиғатының құштарлық, шабытты рухпен суреттелуі табиғи заңдылық. Атамекенге қатысты когнитивтік бірліктер тізбегін былайша түзуге болады: *атамекен, атақоныс, атақоныс жер қымбат, туып өскен ел қымбат, ата-мекен анаң екен, қысылғанда панаң екен. Атыңнан, айналайын, атамекен, Әр тасың алтын тақпен қатар екен, Басына атам шыққан жота ма екен, Атамекен, Ақмекен! Туған өлкең, Бадам төсін дүбірлеткен ұлы өлке. Қойныңда бабалардың ізі қалған. Атамның қонған қонысы, Атам қонған кең далам, Бадамның тері тамып, қаны сіңген, Бадамның өсіп-өнген жері, Аруағын көмген жер, аталарының қонысы, ата-баба жұртын басу.* т.б.

Аталған поэтикалық және прозалық шығармалардағы туған жердің атамекендік болмысы ерекше философиялық мәнге ие. Туған жердің атамекендік болмысының концептуалдық құрылымы арқылы қазақ ұлтының дүниетанымдық кеңістігінде ерекше жоғары баға-

лауыштық сипатқа ие екендігін бағамдауға болады.

1. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. – Минск: Тетра Системс, 2004.

2. Смағұлова Г. Мағыналас фразологизмдердің ұлттық-мәдени аспектілері. – Алматы: Ғылым, 1998. – 194 б.

3. Нұрдәулетова Б. Когнитивтік лингвистика. – Алматы, 2006.

Саткенова Ж. Б. Лингвокогнитивная структура национальных концептов
Satkenova J. B. Linguistic and cognitive structure of national concepts.

Д. Б. Сансызбаева, А. Ж. Шайкенова,

*М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті,
Петропавл қаласы, Қазақстан*

КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕНГЕРТУДЕГІ МӘТІН ТҮРЛЕРІ

Жоғары оқу орындарындағы қазақ тілі сабақтарының мақсаты – студентті мамандығына байланысты тілдік материалдармен тәжірибе жүзінде таныстыра отырып, мамандыққа қатысты оқыту, яғни қазақ тілін оқып-үйретуде қойылып отырған басты мақсат – студенттердің белгілі бір тақырып төңірегінде сөйлей білуге, айналасында болып жатқан мәселелерді түсінуінде ресми тілді меңгеруге, сондай-ақ мемлекеттік тілде кәсіби сөздерді меңгерген маман болып шығуға үйрету. Бұл жолдағы жұмыстардың оң нәтижесіне қол жеткізу – студент белсенділігін арттыру, оқытудың проблемалық мазмұнын таңдау, сабақ беру, техникалық құралдарды қолдану және оқытушы мен студенттің қарым-қатынасын қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылатыны белгілі.

Студенттердің қазақ тілінде дұрыс сөйлеуін, сауатты жазуын, мамандығына қатысты сөйлеуін жетілдіру, кәсіби сөйлеу тілін дамытуды жүзеге асыру үшін оқытушы болашақ маман иелерінің сөздік қорын мамандыққа байланысты кәсіби лексикамен молайтып, кәсіби тілдік қатынас жасау арқылы мемлекеттік тілді жетік меңгерген кәсіби мамандар даярлап шығаруы тиіс.

Кәсіби тілде сөйлесім әрекетінің барлық түрлері: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым, тілдесім әрекеттері арқылы қарым-қатынас жасалады. Тілді оқытуда маңызды әрекет – мәтін арқылы жүзеге асатын қатысымдық әрекеті. Оқытудың қазіргі уақыт талаптарына сай әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, кәсіби бағыттағы мәтіндермен жүйелі жұмыс жүргізу арқылы студенттердің сөздік

қорын молайтып, кәсіби сөйлеу тілдерін дамытуға болады. Мәтіндермен жұмыс барысында студенттердің өз бетінше ақпарат алып, онымен жұмыс істеу дағдылары дамытылып, мамандықтары бойынша білімдері толығады. Тақырыптық лексиканы үйретуде оны студенттердің күнделікті өмірінде қолданыста қиындық туғызбайтындай жеңіл болуын, мамандыққа қатысты студенттің ұғымына мағынасының сай келуін, оқытылатын тақырыптармен байланысты таңдап алуын, мағыналық ерекшеліктерінің ескерілуін ескерген жөн.

Қазақ тілін меңгерту оқытушының сөйлеуге үйретудегі тілдік қарым-қатынасты, тілдік дағдыны, тілдік білікті қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдері мен оқыту мазмұнын дұрыс анықтап, оқу материалдарын іріктеп қолдана білудің маңызы зор. Тілдік дағдыларды жетілдіру, тілдік біліктерді дамыту кезеңдеріндегі жұмыстар, негізінен, мәтінге негізделетіні белгілі. Сондықтан да сабақта мәтінмен жұмысты ұтымды ұйымдастыра білу – оқыту барысында өткізілетін ең күрделі жұмыс түрлерінің бірі болып саналады. Мәтіннің кәсіби сөйлеу тілін дамытудағы алатын орны жайында профессор Ф.Оразбаева: «Мәтін – адамдар арасындағы тілдесімдік қатынастың жемісі. Адам өз ойын екінші біреуге жеткізген кезде қалай болса солай айтылған сөйлемдер тізбегін құрамайды. Керісінше, жинақталған пікірін, көзқарасын бір-бірімен ой жағынан да, қалпы тарапынан да бірлескен сөйлемдер жүйесімен, яғни мәтін арқылы жеткізеді, баяндайды... Адам тілдік қатынаста үлкенді-кішілі, ірілі-